

สำรวจหมุดหมายสิทธิมนุษยชน ในปีที่ 80 ของรัฐธรรมนูญไทย

นศพล นรรคนกุลพันธ์¹

บทคัดย่อ

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญถือเป็นสิ่งที่คู่กันและแยกออกจากกันเสียมิได้ เนื่องจากการปกครองโดยใช้กฎหมายย่อมให้อำนาจแก่รัฐในการบังคับประชาชนภายใต้เขตอำนาจของตนและอาจนำไปสู่การใช้อำนาจโดยมิชอบซึ่งอาจกระทบต่อสิทธิมนุษยชนของบุคคลได้ ดังนั้น การสถาปนารัฐธรรมนูญจึงต้องมีการรับรองสิทธิและสร้างกลไกในการคุ้มครองสิทธิไว้เพื่อประกันสิทธิของบุคคลทั้งหลายอย่างเสมอภาคกัน ตลอดแปดสิบปีที่ผ่านมาสิทธิมนุษยชนในรัฐธรรมนูญไทยได้สอดแทรกอยู่ในหมวดสิทธิเสรีภาพ และได้ถูกขยายออกอย่างมากในรัฐธรรมนูญ 2540 และคงไว้ในรัฐธรรมนูญ 2550 แม้จะมีสิทธิบางประการได้ถูกเพิ่มขึ้นแต่ก็มีสิทธิบางประการที่ถูกลดทอนลง อย่างไรก็ตาม กลไกในการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐกลับได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นและมีขอบเขตของอำนาจมากขึ้น ทั้งนี้ เงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ก็มีส่วนสำคัญในการออกแบบรัฐธรรมนูญและบังคับตามสิทธิมนุษยชนที่รับรองไว้

¹ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Abstract

The Constitutional Democracy must guarantee the Human Rights of person as a basic principal on behalf of equality before the law. In the term of Legal State, Check and Balance Organizations and right contents should be provided in constitution explicitly. Protection of power abusive from state's agencies and authorities could be designed by a constitution through many sections in 1997 and 2007 Constitution. However, the Political, Economic, Social and Cultural conditions of Thai Society have been affected to the development of Human Rights Protections in Thailand in many aspects.

“.....หลักใหญ่ๆ ที่คณะราษฎรได้วางไว้มีอยู่ว่า

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชทางการเมือง การศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
3. ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอคอย
4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้านิติสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่)
5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 5 ประการดังกล่าวข้างต้น
6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร.....”²

บทความฉบับนี้เขียนขึ้นบนพื้นฐานของการพยายามวิพากษ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ปรากฏขึ้นในฝันบรรณพิภพมาแล้วเป็นเวลาถึง 80 ปี แต่สังคมไทยและนักกฎหมายกลับตั้งข้อสงสัยและหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวเน้นหรืออ้างอิงหลักการสำคัญที่สุดของการมีรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตย นั่นคือ การประกันสิทธิมนุษยชนของปัจเจกชน หรือเทียบเคียงได้กับสิ่งที่คณะราษฎรประกาศไว้ในหลักการทั้ง 6 แม้จะไม่ได้ใช้ถ้อยคำว่า “สิทธิมนุษยชน” โดยตรงก็ตาม แต่ก็เป็น การประกาศให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพทั้งหลายตามกฎหมายตามนัยแห่งการประกันสิทธิมนุษยชนในนิติรัฐนั่นเอง

² มาตรา 6 รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

ด้วยข้อจำกัดด้านเอกสารและข้อมูลเนื่องจากผู้เขียนไม่สามารถเข้าถึงเอกสารภาษาไทยจำนวนมากที่ปล่อยทิ้งไว้ในประเทศไทย จึงจำเป็นต้องใช้แนวทางการตั้งบรรทัดฐานบางอย่างไว้และวิพากษ์แบบไม่คำนึงถึงการอ้างอิงเอกสารตามแนวทางมาตรฐานทางวิชาการ เพื่อเป็นการสะท้อนความคิดของนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนที่มีต่อพัฒนาการรัฐธรรมนูญไทยซึ่งได้สร้างสิทธิต่างๆ ขึ้นมาพร้อมกับองค์กรอิสระตรวจสอบถ่วงดุลทั้งหลายที่ปัจจุบันกลายเป็นองค์กรที่มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมว่าให้ยกเลิกเสีย เพราะนำไปสู่การขัดขวางการทำงานขององค์กรที่เป็นตัวแทนของประชาชนโดยตรง

สิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างแท้จริง คือ องค์กรอิสระและสิทธิทั้งหลายที่สร้างขึ้นมาจากรัฐธรรมนูญจะสูญเสียอำนาจแห่งความชอบธรรมที่จะเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน และกลายเป็นองค์กรที่ถูกตั้งข้อสงสัยต่อการดำเนินงานจนไม่อาจตอบสนองเจตนารมณ์ในการสร้างองค์กรเหล่านั้นขึ้นมาประกันสิทธิมนุษยชนของประชาชน

ความพยายามหลีกเลี่ยงการพูดถึงเรื่อง “สิทธิมนุษยชน” โดยตรง ของนักกฎหมายหรือแม้กระทั่งนักพัฒนาและเคลื่อนไหวทางสังคม เกิดขึ้นได้ตามที่มาจากประวัติศาสตร์ที่มีการถกเถียงและทำลายคุณค่าของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ด้วยหลายเงื่อนไข ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดชาตินิยม ที่ไม่ต้องการรับรองสิทธิมนุษยชนของคนต่างด้าวที่ “ไม่ไทย” ความเคียดแค้นโกรธเคืองของสังคมที่มีต่อนักสิทธิมนุษยชนที่เรียกร้องสิทธิในกระบวนการยุติธรรมให้กับผู้ต้องหาในคดีอุกฉกรรจ์ หรือแม้กระทั่งการเลี้ยงไปใช้คำว่า “สิทธิเสรีภาพ” ของนักกฎหมาย โดยเฉพาะนักกฎหมายมหาชนที่ไม่ต้องการเผชิญหน้ากับรัฐและผู้ละเมิดสิทธิมนุษยชนทั้งหลาย เนื่องจากการกล่าวอ้างสิทธิมนุษยชนจำต้องเรียกร้องต่อการละเมิดสิทธิโดยรัฐทั้งในทางตรง(รัฐเป็นผู้กระทำ) และทางอ้อม (รัฐเพิกเฉยไม่ปกป้องสิทธิให้ประชาชนที่โดนบุคคลอื่นละเมิด)

หากลองเปรียบเทียบกับรัฐประชาธิปไตยในยุโรปที่เป็นต้นทางการประกันสิทธิมนุษยชนด้วยกฎหมาย จะพบว่าการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นไปใน

ลักษณะตรงไปตรงมาและกล่าวอ้างเนื้อหาในรัฐธรรมนูญเพื่อประกันสิทธิมนุษยชนโดยตรง เพื่อทำให้เกิดผลสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมในการตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนโดยตรง มิใช่การเลี้ยงไปพูดเรื่องการถ่วงดุลตรวจสอบอำนาจรัฐเพื่อประกันสิทธิเสรีภาพที่ไร้พลังเนื่องจากมีลักษณะเป็นนามธรรมและไม่เห็นคู่ขัดแย้งในข้อพิพาทโดยตรง

อย่างไรก็ดี ประเทศไทยได้มีการประกันสิทธิมนุษยชนทั้งในเชิงเนื้อหาสิทธิและการสร้างกลไกมาบังคับตามสิทธิไว้ในรัฐธรรมนูญเป็นหลัก และไม่มีกฎหมายเฉพาะในระดับรองที่กล่าวถึงสิทธิมนุษยชนไว้อย่างรอบด้าน(Comprehensive) ไม่ว่าจะเป็น กฎหมายต่อต้านการเลือกปฏิบัติ (Anti-Discrimination Law) หรือ กฎหมายสิทธิมนุษยชน (Human Rights Law) จึงต้องนำรัฐธรรมนูญมาเป็นตัวบท (Text) ในการวิพากษ์ (Critique) โดยใช้หลักการสิทธิมนุษยชนมาเป็นแนวบรรทัดฐาน (Norms) ทั้งนี้ จะมีการหยิบเพียงบางส่วนที่มีผลสะท้อนต่อสิทธิมนุษยชนอย่างชัดเจนมาวิพากษ์

สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย

หากพิจารณาว่าสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยได้รับรองไว้ในเชิงหลักการอย่างไรบ้าง ก็เป็นที่ทราบกันดีว่านอกจากจะดูจากบทบัญญัติในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยแล้ว ยังต้องย้อนกลับไปดูบทบัญญัติในหมวด 1 บททั่วไปที่จะมีผลต่อการตีความรัฐธรรมนูญมาตราอื่นๆ ทั้งหมดด้วย โดยมาตราหลักที่กล่าวถึงการประกันสิทธิมนุษยชนนั้นปรากฏอยู่ในมาตรา 4 และ 5 อย่างชัดเจน³ และในมาตรา 6⁴ ก็ได้ย้ำว่าการตีความกฎหมายทั้งปวงไม่ว่า

³ มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง

มาตรา 5 ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน

⁴ มาตรา 6 รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้

จะเป็นการตีความรัฐธรรมนูญมาตราอื่น หรือการตีความกฎหมายอื่นที่มีผลบังคับใช้เหนือเขตอำนาจศาลไทยจะต้องไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญและมาตรา 4 และ 5 ในบททั่วไปด้วยเช่นกัน โดยนัยของมาตรา 4 และ 5 นั้นเป็นที่ทราบกันว่าได้รับอิทธิพลจากกระแสรัฐธรรมนูญนิยมที่แตกหน่อในยุโรปและออกผลไปในกฎหมายรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะในประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายและมีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรที่ต้องรับรองประเด็นดังกล่าวไว้ กล่าวคือต้องมีการรับรอง ความเสมอภาค เสรีภาพของบุคคล และต้องดำรงไว้ซึ่งภราดรภาพของสังคมหรือคนในรัฐนั้น ซึ่งภราดรภาพนั้นแม้ไม่ได้เขียนให้ปรากฏชัด แต่เป็นที่แน่ชัดว่าในรัฐธรรมนูญไทยโดยเฉพาะฉบับ พ.ศ.2550 ก็มีความพยายามที่จะสร้างแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง และใช้สิทธิเสรีภาพตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อสิทธิของผู้อื่นหากจะมีการจำกัดสิทธิบางประการก็ต้องมีกฎหมายลำดับศักดิ์พระราชบัญญัติออกมาให้อำนาจในการควบคุมดังปรากฏในหมวด 3 มาตรา 29 ซึ่งดูเหมือนว่ามาตรานี้จะถูกหยิบยกมาใช้โดยศาลและองค์กรที่ใช้อำนาจรัฐต่างๆ เพื่อจำกัดสิทธิที่รับรองไว้หลายมาตรารวมถึงมาตรา 4 มาตรา 5 มาตรา 26 และมาตรา 27 โดยมีกอ้างเหตุผลที่เป็นเงื่อนไขในการจำกัดสิทธิตามมาตรา 28⁵

จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวที่รัฐธรรมนูญได้ประกันสิทธิไว้ แต่ด้วยวัฒนธรรมทางกฎหมายขององค์กรที่มีอำนาจตามกฎหมายซึ่งค้ำยันกับการบังคับตามกฎหมายระดับพระราชบัญญัติ จึงเป็นปัญหาว่าบทบัญญัติที่ให้ทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิเสรีภาพประชาชนนั้นไม่ได้รับการใส่ใจ แต่มีการนำกฎหมายระดับพระราชบัญญัติให้อำนาจกับหน่วยงานทั้งหลายของรัฐจำกัดสิทธิของประชาชนได้อย่างต่อเนื่องทั้งที่ไม่เป็นคดีเข้าสู่การตีความของศาลรัฐธรรมนูญ และไม่มีการนำขึ้นสู่ศาล

⁵ มาตรา 28 บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน...

เมื่อรัฐธรรมนูญบัญญัติให้ทุกองค์กรต้องใช้ และตีความกฎหมายให้เป็นคุณต่อสิทธิเสรีภาพ องค์กรที่มีอำนาจในการตีความกฎหมายมากที่สุด คือ ศาล ทิศทางสำหรับนักกฎหมายสิทธิมนุษยชนและผู้ต่อสู้เพื่อสิทธิของประชาชน จึงหนีไม่พ้นการต้องนำคดีที่เป็นปัญหาเข้าสู่การตีความของศาล ซึ่งแนวทางการตีความกฎหมายที่ศาลตีความกฎหมายให้เป็นคุณกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ปรากฏเป็นกระแสของการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิมนุษยชนในหลายประเทศ เรียกว่า ปรากฏการณ์ ตุลาการภิวัตน์ (Judicialization) ซึ่งเกิดพร้อมกับการขยายอำนาจของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีที่เข้าแย่งชิงทรัพยากรและช่วยไข่งบประมาณของรัฐไปในทางที่รอนสิทธิของประชาชนและรัฐบาลก็มีได้มีการประกันสิทธิประชาชน ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนต้องนำคดีขึ้นฟ้องสู่ศาลเพื่อให้ศาลบังคับรัฐบาลให้ประกันสิทธิตามกฎหมายให้กับประชาชน แต่ข้อสังเกต คือ การตีความดังกล่าวต้องนำไปสู่การรับรองสิทธิมากขึ้นมิใช่การตีความเพื่อทำให้ฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์และเกิดการจำกัดสิทธิผู้อื่นหรือกลุ่มอื่นดังปรากฏข้อวิพากษ์วิจารณ์ในหลายคดีที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2550-2553

ดังนั้น บทบัญญัติที่รับรองสิทธิของประชาชนที่ไม่อาจทราบได้ว่าสิ่งที่กำลังถูกละเมิดอยู่เรียกว่าสิทธิอะไร ประชาชนจึงอาจได้อย่างกว้างๆ ด้วยการอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสิทธิเสรีภาพ ซึ่งในความเป็นจริงอาจจะถูกปฏิเสธการใช้สิทธิจากเจ้าพนักงานหรือองค์กรของรัฐแต่ประชาชนก็อาจนำคดีขึ้นต่อสู้ในศาลได้ ดังนั้นการฟ้องศาลเพื่อให้ประกันสิทธิมนุษยชนและรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็อาจเป็นสิ่งจำเป็นในช่วงก่อรูปว่าสิ่งใดเป็นสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเป็นรูปธรรมบ้างในช่วงตั้งต้นนี้ ไม่ต่างจากการทำงานของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนในหลายประเทศที่ช่วงตั้งต้นจะมีการฟ้องคดีขึ้นสู่ศาลในปริมาณมากเพื่อให้ศาลวินิจฉัยวางบรรทัดฐานไว้ให้ชัดเจนมั่นคง ต่อเมื่อเกิดคดีในภายหลังทุกองค์กรก็สามารถคาดเดาผลได้มากขึ้น ทำให้หน่วยงานรัฐจำเป็นต้องประกันสิทธิและให้ความร่วมมือกับองค์กรอิสระที่ทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชนง่ายขึ้นด้วย

อย่างไรก็ดี เป็นที่ทราบกันดีว่าในหลายมาตราที่ให้สิทธิแก่ประชาชนนั้น ย่อมมีขอบเขตมิให้มีการใช้สิทธิเสรีภาพจนละเมิดผู้อื่น หรือเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือที่รู้จักกันในนาม 3 เงื่อนไขจำกัดสิทธิสุดคลาสสิกนั้นคือ ศีลธรรมอันดี ความสงบเรียบร้อย และความมั่นคงแห่งรัฐ แต่ก็มี ความคลั่งไคล้ในการตีความเงื่อนไขเหล่านี้ในลักษณะที่คลุมเครือและขยายความออกไปจำกัดสิทธิในหลายกรณี เช่น การจำกัดสิทธิในสถานการณ์ฉุกเฉิน แต่ไม่มีการดำเนินการต่อการใช้สิทธิที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ เช่น ชุมนุมเรียกร้องให้ทหารออกทำการรัฐประหาร ทั้งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ

ส่วนศีลธรรมอันดีนั้นแม้สังคมจะพลวัตเพียงใด แต่สิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนคือมาตรฐานเชิงศีลธรรม มักจะปรากฏในลักษณะ ความผิดในตัวของมันเอง (Mala in Se) เช่น การฆ่าคน การลักทรัพย์ แต่ประเด็นที่มักเป็นปัญหา คือ มาตรฐานศีลธรรมในเชิงอัตวิสัย (Subjective) ของเจ้าพนักงานรัฐที่มีอำนาจตามกฎหมายเฉพาะ เช่น การตรวจสอบข้อเท็จจริงว่ามีลักษณะไปเปลี่ยนแปลง หรือมีเนื้อหาขัดต่อศีลธรรมอันดีหรือไม่ ซึ่งในหลายกรณีขาดการมีส่วนร่วมของสังคมอย่างหลากหลายในการเข้าไปมีส่วนร่วมใช้พิจารณา

ส่วนความสงบเรียบร้อยและความมั่นคง รัฐเป็นผู้ชี้วัดเสียเองว่าความมั่นคงถูกคลื่นคลอนต้องประกาศกฎหมายบางอย่างซึ่งให้อำนาจรัฐมาใช้บังคับมาแก้ปัญหาให้ทันเวลาที่ อาจมีลักษณะที่จำกัดสิทธิของประชาชนในบางประการ แต่ไม่จำกัดสิทธิทั้งหมด ดังนั้น ความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ต่างๆ และหากใช้บ่อยๆ จึงมีความเสี่ยงต่อการละเมิดประชาชนได้ ประชาชนจึงต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อไม่ให้รัฐได้อำนาจความสงบเรียบร้อย มาละเมิดสิทธิของประชาชน ไม่ละเมิดกติกา และถือเป็นการกระทำของสังคม เช่น การนำพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ให้ศาลรัฐธรรมนูญตีความว่ามีเนื้อหาขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งศาลก็ตีความในเชิงกระบวนการออกกฎหมายว่า ถ้ามีการบัญญัติเป็นพระราชบัญญัติก็สามารถจำกัดสิทธิบางประการได้ โดย

ไม่ได้วินิจฉัยในเชิงเนื้อหาว่า มาตราใดของ พระราชกำหนดมีลักษณะขัดกับรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้ การใช้สิทธิเสรีภาพ ในหลายมาตรายังต้องกระทำตามที่กฎหมายบัญญัติ? เท่ากับเป็นการชี้โดยตัวบทบัญญัติเองว่าสิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิเด็ดขาด? ทั้งที่รัฐธรรมนูญเองรับรองสิทธิเกือบทุกอย่าง แต่ยังมีบางมาตราระบุไว้ว่า “ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ” หมายถึง รัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายรับรองจริง แต่ต้องกลับไปดูกฎหมายลำดับรองที่ให้รายละเอียดการใช้สิทธิไว้ ซึ่งมักจะจำกัดสิทธินั้นเอง แต่ก็มีข้อดีที่รัฐธรรมนูญ 2550 ได้ขจัดเงื่อนไขนี้ลงไปเสียมากโดยเฉพาะที่เป็นผลชัดเจนคือ สิทธิชุมชน ซึ่งชุมชนสามารถใช้สิทธิได้ทันทีที่พ้องต้องกฎหมายลูกออกมารับรองสิทธิต่อไป

ตามหลักกฎหมายทั่วไปการออกกฎหมายมาระงับสิทธิจะทำได้ เว้นแต่ต้องขอความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนคือรัฐสภาและเท่าที่จำเป็นเท่านั้น จะต้องออกมาจากความถูกต้องของกฎหมาย จะออกกฎหมายเฉพาะ (ลำดับศักดิ์เทียบเท่า พรบ.) เท่าที่จำเป็น และบังคับเป็นการทั่วไป ห้ามบังคับกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นพิเศษ ถ้าควบคุมแล้วต้องควบคุมทั้งหมด แต่ในคดีเกี่ยวกับกฎหมายงบประมาณแผ่นดินศาลรัฐธรรมนูญได้ใช้ดุลยพินิจวินิจฉัยว่ากรณีใดเป็นเหตุฉุกเฉินที่อนุญาตให้รัฐบาลออกกฎหมายลำดับพระราชกำหนด (เทียบเท่าพระราชบัญญัติ) โดยพิจารณาในเนื้อหาของสภาวะเศรษฐกิจเสียด้วย จึงเป็นที่น่าสนใจว่าต่อไปศาลรัฐธรรมนูญจะพิจารณาเนื้อหาของกฎหมายต่างๆ ที่ขัดรัฐธรรมนูญ เช่น กฎอัยการศึก พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 และ พระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พ.ศ.2551 และให้นิยาม “สถานการณ์ฉุกเฉิน” อย่างเป็นรูปธรรมมีขอบเขตชัดเจนเพื่อป้องกันมิให้มีการตีความเพื่อจำกัดสิทธิอย่างไรบ้าง

สาระสำคัญของประการของสิทธิมนุษยชนคือความเสมอภาค สิ่งที่เท่า

กัน คือ ความเป็นมนุษย์ ห้ามเลือกปฏิบัติ⁶ แต่ในความเป็นจริง ไม่ได้เป็น อย่างที่กฎหมายต้องการ มีการเลือกปฏิบัติในเชิงปฏิบัติอยู่มาก (De facto Discrimination) หรือ ตัวกฎหมาย เลือกปฏิบัติเอง (De jure Discrimination) ถ้าเลือกปฏิบัติ โดยไม่มีเหตุผลที่วิญญูชนรับได้ ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ต้องขจัด ยกเลิกเพิกถอน หรือ เยียวยาให้กับผู้ถูกเลือกปฏิบัติ ซึ่งประเทศไทยไม่มีกฎหมายเฉพาะเช่นประเทศอื่นที่มีพระราชบัญญัติในเรื่องนี้โดยตรง คดีการเลือกปฏิบัติจึงต้องใช้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในการเรียกร้องสิทธิต่อองค์กรและศาลต่าง ๆ

แต่สิ่งที่ทำลายเป็นอย่างมากคือ มาตรฐานในการปฏิบัติต่อบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองว่าบุคคลจะไม่ถูกเลือกปฏิบัติไม่ว่าจะมีสถานภาพใด เหล่ากำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ ศาสนา ความเชื่อ สภาพทางเศรษฐกิจ ลัทธิ การเมือง สังคมต้องดำรงอยู่ได้ ภายใต้ความแตกต่างหลากหลาย แต่ในช่วงหลายปีหลังมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่อ มาตรฐานที่ลึกลับในการบังคับใช้กฎหมายต่อกลุ่มบุคคลที่กระทำการดังกล่าวกันแต่ได้รับการปฏิบัติจากกระบวนการยุติธรรมแตกต่างกัน ดังที่เรียกกันว่า “สองมาตรฐาน” (Double Standard) หรือโดยประวัติศาสตร์ของกระบวนการยุติธรรมไทยจะไม่มีมาตรฐานดังที่ศาสตราจารย์คณิต ณ นคร ได้เคยให้ความเห็นไว้อย่างต่อเนื่อง

ประเด็นสิทธิมนุษยชนด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับคำประกาศของคณะราษฎรก็ได้รับการผลักดันให้เข้าสู่รัฐธรรมนูญตามลำดับ แต่สิ่งที่เป็นคำถามกันเสมอมาก็คือ ประเทศไทยเป็นรัฐสวัสดิการแล้วหรือยัง? การเป็นรัฐสวัสดิการนั้นรัฐต้องให้หลักประกันในการเข้าถึงและได้รับสวัสดิการที่มีคุณภาพอย่างเสมอภาคกันโดยประชาชนจะต้องมีสิทธิตามกฎหมายในการเรียกร้องให้รัฐจัดสวัสดิการให้ หากรัฐเพิก

⁶ ใช้ศัพท์บัญญัติตามคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่ให้ใช้คำว่า “เลือกปฏิบัติ” ต่อการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมต่อบุคคลด้วยเหตุที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย เช่น เชื้อชาติ ศาสนา เพศ ฯลฯ

เฉยต้องมีสิทธิในการฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้บังคับตามสิทธิที่ได้รับรองไว้ในกฎหมาย อย่างที่ทราบกันดีว่าประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเฉพาะในการรับรองสวัสดิการอย่างรอบด้านและเป็นระบบ ดังนั้นรัฐธรรมนูญในส่วนของสิทธิในบริการสาธารณสุขของรัฐจึงเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณา เมื่อดูจากรัฐธรรมนูญ 2550 จะพบว่าสิทธิบางประการที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ในส่วนที่ 9 สิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ มาตรา 51-55 อันได้แก่

1. บุคคลมีสิทธิเสมอกันในการเข้าถึงบริการสาธารณสุข ต้องหนุนคนจน
2. เด็กและเยาวชนต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิและพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม
3. เด็ก เยาวชน สตรี และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากรัฐ ให้ปราศจากการใช้ความรุนแรง และได้รับการฟื้นฟู
4. บุคคลเกิน 60 ปีไม่มีรายได้ ต้องได้รับสวัสดิการ
5. บุคคลพิการ ทพพลภาพ และวิกลจริต มีสิทธิเข้าถึงบริการสาธารณสุข
6. บุคคลไร้ที่อยู่อาศัย และไม่มีรายได้พอ ต้องได้รับความช่วยเหลือ

ปัญหาจึงอยู่ที่บุคคลที่ไม่อาจนิยามได้ชัดเจนว่าเข้าเกณฑ์ในมาตราใด จะได้รับสวัสดิการหรือไม่ เช่น เกษตรไม่มีที่ทำกินอยู่ในข่ายความช่วยเหลือหรือไม่ คนหนุ่มสาวเพิ่งจบการศึกษาและว่างงานจะได้รับสวัสดิการอย่างไร ในช่วงหางานทำ หากมีคนอดอยากไปขอให้ รัฐเปิดโกดัง องค์กรตลาดเพื่อการเกษตร เพื่อเอาอาหารมาแบ่งจะทำได้ไหม รัฐจะเอางบประมาณที่ไหนมาจัดสวัสดิการ ถ้าหากต้องเลือกทางใช้งบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด ต้องนำเงินมาจัดสวัสดิการก่อนที่จะนำไปลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ (Mega Project) หรือไม่

นอกจากนี้ประเด็นความอยู่ดีกินดีของประชาชนในชนบทย่อมเชื่อมโยงอยู่กับสิทธิในการจัดการทรัพยากรดังที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของ สิทธิชุมชน ทั้งในเชิงรูปแบบของชุมชนที่ได้สิทธิตามมาตรา 66 และ มาตรา 67 และเนื้อหาแห่งสิทธิว่ามีขอบเขตและครอบคลุมกรณีใดบ้างก็ยังเป็นปัญหาอยู่ไม่น้อย แม้สิทธินี้จะบังคับได้ทันทีไม่ต้องมีกฎหมายลูกมารองรับก็ตาม แต่ความชัดเจนในประเด็นต่างๆ ก็ยังจำเป็นต้องพัฒนาต่อไป ดังเช่น

1. ชุมชนไหนบ้างที่มีสิทธิ - ปัจจุบันครอบคลุมชุมชนทุกรูปแบบเมื่อตัดคำว่า “ท้องถิ่นดั้งเดิม” ออกไปดังนั้นชุมชนเหล่านี้จะอยู่ในการคุ้มครองสิทธิหรือไม่ เช่น ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท ชุมชน อุตสาหกรรม ชุมชนเกษตรกรรม เพราะในรัฐธรรมนูญ 2540 คุ้มครองชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม
2. ชุมชนจะสามารถปฏิบัติการตามเนื้อหาของสิทธิตามรัฐธรรมนูญในลักษณะที่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายอื่นเพื่อ รักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมของตัวเอง พื้นฟูวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนขึ้นมา ได้หรือไม่
3. รัฐจะมาบังคับให้เปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนได้หรือไม่ ไม่ว่าจะด้วยกฎหมายหรือโครงการพัฒนาต่างๆ
4. เนื้อหาแห่งสิทธิหมายถึงรวมถึงทุกอย่างในชุมชน หากความหมายกว้างนักกฎหมายย่อมรู้ว่าสิ่งนั้นจริงๆ แล้วไม่มีความสามารถจะบังคับได้จริง ดังนั้นเนื้อหาแห่งสิทธิชุมชน ควรจะหมายรวมทั้ง ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี การผลิต อาชีพ การรวมกลุ่ม การเลี้ยงดูลูกหลาน การสั่งสอน สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สุขภาพอนามัย ฯลฯ ต้องอนุญาตและรับรองความยืดหยุ่นของแต่ละชุมชน
5. รัฐหรือเอกชนจะคิดโครงการอะไรที่กระทบต่อชุมชน ต้องทำแผนประเมินก่อน คือ ต้องศึกษาข้อดีข้อเสียผลกระทบต่อชุมชน มีการชั่งชั่งในการทำแผนประเมินผลกระทบ
6. ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะ เอา หรือ ไม่เอา โครงการ แต่ถ้าประชาชนไม่เอา แต่รัฐอนุญาตให้เดินหน้าต่อไป กฎหมายไม่ได้กำหนดผลไว้ เท่ากับรัฐสามารถอนุมัติให้เดินโครงการต่อไปได้ในหลายกรณี
7. ถ้ารัฐ หรือ องค์กรใดๆ ละเมิดสิทธิชุมชน ชุมชนฟ้องศาล หรือองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญได้จริงหรือ และการเยียวยาที่ได้รับจะอยู่ในรูปแบบใดบ้าง ยังต้องการกรณีศึกษาที่มีการฟ้องร้องจริงอีกมาก ดังเช่นกรณีเหมืองคลิตี้ เป็นต้น

การรัฐประหารเป็นสิ่งที่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญทุกครั้งได้หยิบยกมาเป็นประเด็นในการถกเถียงจนเกิดสิทธิหนึ่งขึ้นมาในรัฐธรรมนูญ แต่ยังมีได้มีการนำสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญมาเป็นเครื่องมือป้องกันการรัฐประหารอย่างจริงจัง ดังเช่นครั้งเกิดการรัฐประหาร พ.ศ.2549 ก็ไม่มีผู้หยิบสิทธินี้ในรัฐธรรมนูญ 2540 มาใช้ ดังนั้นอาจจะต้องมีการศึกษาและวางแผนการนำสิทธินี้มาใช้เป็นเครื่องป้องกันและอาจนำมาลบล้างผลพวงทางกฎหมายของการรัฐประหารที่เกิดขึ้นหรืออาจเกิดขึ้นในอนาคตได้ ข้อเสนอเกี่ยวกับสิทธินี้ ได้แก่

1. ประชาชนทุกคนมีสิทธิในการปกป้องรัฐธรรมนูญด้วยวิธีการใดบ้าง หากผู้กุมอำนาจในตอนนั้นออกคำสั่งห้ามการกระทำในหลายรูปแบบ เช่น ชุมนุม แสดงความเห็น เดินขบวน ต่อต้าน ฯลฯ
2. ประชาชนสามารถปกป้องอะไรได้บ้าง สามารถเรียกร้องให้กลับมาใช้รัฐธรรมนูญที่ถูกยกเลิกแล้วได้หรือไม่ หรือเรียกร้องให้ลบล้างการกระทำที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญต่างๆ เช่น การออกกฎหมายที่เป็นคำสั่งคณะรัฐประหาร และการนิรโทษกรรมผู้ก่ออาชญากรรมร้ายแรง ฯลฯ
3. การซื้อสิทธิขายเสียง โกงเลือกตั้ง รัฐประหาร ถือเป็น การล้มล้างประชาธิปไตยทุกกรณีที่ประชาชนสามารถใช้สิทธิพลเมืองต่อต้านได้โดยตรง หรือต้องใช้สิทธิผ่านองค์กรอื่น
4. กฎหมายรัฐธรรมนูญบังคับให้ร้องเรียนไปยังอัยการสูงสุด หรือ ศาลรัฐธรรมนูญเท่านั้นหรือ
5. ประชาชนต้องรอให้ศาลรัฐธรรมนูญตัดสินลงโทษ ระงับการกระทำเพิกถอนการกระทำเท่านั้นหรือ
6. ประชาชนสามารถใช้ปฏิบัติการทั่วไปในชีวิตปกป้องโดยสันติวิธีได้เสมอเช่นนั้นหรือ

ข้อเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญไทยฉบับ พ.ศ. 2540 กับฉบับ พ.ศ.2550

รัฐธรรมนูญ 2550 ยังคงองค์การตรวจตราสิทธิมนุษยชนเดิมไว้ อาทิ ผู้ตรวจการแผ่นดิน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลยุติธรรม เป้าหมายคือ ทำอย่างไรให้ไปถึงจุดที่ประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้ดีที่สุด โดยดูว่า องค์การที่มาเป็นกลไกในการบังคับตามสิทธิลดลงหรือไม่ แล้วเพิ่มช่องทางให้กับประชาชนมากขึ้นเพียงไร

สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ มีความลึกลับในบางส่วนว่าจะครอบคลุมบุคคลทั้งหลาย หรือเพียงประชาชนชาวไทย

เน้นการเพิ่มสิทธิชุมชนผ่านกระบวนการประชาธิปไตยที่เพิ่มช่องทางเพิ่มการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ และมีการตั้งองค์การอิสระเพื่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

เช่นเดียวกับการตั้งองค์การอิสระเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคเป็นอิสระจากรัฐขึ้นมาเพื่อร่วมออกกฎ และกำกับให้รัฐบังคับใช้กฎหมายที่ได้ออกตามมา

เพิ่มสิทธิในการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยทางตรง โดยลดจำนวนประชาชนในการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย หรือให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญ แต่ทำได้ยากในความจริง แม้จะลดจำนวนรายชื่อในการเข้าชื่อจาก 50,000 ชื่อ เหลือ 10,000 ชื่อก็ตาม เพราะกฎหมายในการเข้าชื่อยังมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติหลายประการ เช่น การพกสำเนาเอกสารสำคัญมา และการตรวจความถูกต้องของชื่อและการตัดสิทธิผู้ที่ไม่ได้ไปทำหน้าที่ใช้สิทธิเลือกตั้ง

เพิ่มหลักประกันสิทธิให้กับประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบจากต่างประเทศ โดยมาตรา 190 ฉบับปี 2550 เป็นมาตราที่กลับหลักการจากมาตรา 224 ของรัฐธรรมนูญ 2540 มากที่สุดเมื่อเทียบมาตราต่างๆ ในรัฐธรรมนูญ เพราะในอดีตรัฐบาลอยากกระทำข้อตกลงระหว่างประเทศใด ก็ให้ทำได้ก่อน แต่หากมีผลกระทบต่อเขตอำนาจอธิปไตยเรื่องใดๆ ก็จะมาขออนุญาตจากรัฐสภาใน

ภายหลัง แต่ในรัฐธรรมนูญ 2550 กล่าวไว้ว่า ต้องไปขอรัฐสภาก่อน หากอนุญาตจึงค่อยลงมือทำ และศาลรัฐธรรมนูญตีความเพิ่มเข้ามาในคดีบันทึกเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับเขาพระวิหาร อีกคือ ไม่ใช่เพียงเรื่องที่มีผลกระทบเท่านั้น หากรวมถึงเรื่องที่ อาจมีผลกระทบก็ต้องขออนุญาตจากรัฐสภาอีกด้วย

การฝังระบอบมาตยาธิปไตยเข้ามาแอบแฝง เช่น การมี สมาชิกวุฒิสภาจากการสรรหา 74 คน ให้ตุลาการมีอำนาจในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระ

สิทธิเสรีภาพอาจถูกจำกัดได้โดย “ตามที่กฎหมายบัญญัติ”(ศักดิ์ต่ำกว่า) พระราชบัญญัติจะเป็นตัวจำกัดสิทธินั่นเอง โดยอาศัยเงื่อนไขเรื่องความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี ซึ่งยังเป็นเงื่อนไขในการลิดรอนสิทธิ ประเด็นความมั่นคงของชาติ สถาบันทหาร และสหภาพข้าราชการ ปราบกฏขึ้น โดยระบุให้มีสหภาพข้าราชการ เพื่อให้ข้าราชการต่อรองกับนักการเมือง แต่การให้อำนาจต่อรองของกลุ่มที่มีกำลังน้อยกลับมีไม่เยอะ เช่น สหภาพแรงงาน สภาเกษตรกร

ลักษณะของการสอดแทรกบทบาทของศาล เข้ามาในรัฐธรรมนูญ 2550 ได้แก่

1. รัฐธรรมนูญ 2550 ทำให้การเข้านำคดีเข้าสู่ศาลง่ายขึ้น โดยเฉพาะประชาชน
2. ศาลมีบทบาทในการแก้ไขข้อขัดแย้งทางการเมืองมากขึ้น อาจมีผลต่อความเป็นอิสระของศาล โดยเฉพาะกรณีศาลรัฐธรรมนูญซึ่งตอนรัฐธรรมนูญ 2540 ฝ่ายการเมืองเป็นผู้สรรหา แต่ในรัฐธรรมนูญ 2550 สรรหาโดยศาลและมีที่มาจากผู้พิพากษาอาชีพเกินครึ่ง
3. ศาลรัฐธรรมนูญเดิมมีปัญหาเรื่องการวินิจฉัยคดีว่าถูกต้องหรือไม่ ในหลายๆ คดี ปราบกฏการใช้ดุลยพินิจที่อาจขัดต่อหลักกฎหมาย ตั้งแต่ยุครัฐธรรมนูญ 2540 เรื่อยมาถึงยุครัฐธรรมนูญ 2550
4. กระบวนการรับคดีของศาลรัฐธรรมนูญ/ศาลปกครองค่อนข้างรวดเร็ว

แต่ระหว่างคดีพิจารณาจะกินเวลามาก/การบังคับใช้มาตรการชั่วคราวเร็ว

- คดีในศาลมหาชนเริ่มเป็นที่กังขาต่อสังคมทั้งในเชิงเนื้อหาคำพิพากษา และกระบวนการพิจารณาคดี ทั้งในศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกี่ยวกับที่มาของรัฐธรรมนูญที่ไม่สอดคล้องกับสิทธิมนุษยชน เพราะในขณะที่รัฐธรรมนูญมีกระบวนการทำให้เกิดภาพว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่ ประชาชนมีส่วนร่วม แต่กลับมีข้อวิจารณ์ในหลายประเด็น คือ

ประการที่ 1 ตั้งองค์กรร่างรัฐธรรมนูญโดยสมาชิกมาจากการเลือกตั้งภายใต้การแต่งตั้ง ซึ่งแม้จะเปิดกว้างขึ้น แต่ประชาชนก็ไม่สามารถคัดเลือกได้จริงๆ

ประการที่ 2 การรับฟังความคิดเห็น แต่มีปัญหาคือไม่ปรากฏหลักเกณฑ์คัดเลือก กลั่นกรอง สรุปและเสนอเป็นบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ

ประการที่ 3 การลงประชามติ ซึ่งอาจมีปัญหาคือการไม่กำหนดจำนวนเสียงขั้นต่ำ ทำให้เพียงแค่เสียงข้างมากของผู้ลงคะแนนซึ่งอาจมีจำนวนน้อยก็ทำให้ประชามตินั้นผ่านได้

รัฐธรรมนูญกับปัญหาผู้ทรงสิทธิ บุคคลชนชาวไทย

มีข้อสงสัยเสมอมาว่าสิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นสิทธิมนุษยชนของบุคคลหรือเป็นสิทธิเสรีภาพที่จำกัดให้มีเฉพาะชาวไทย และไม่รวมถึงการให้สิทธิแก่คนต่างด้าว

- รัฐธรรมนูญไทยไม่แยก สิทธิมนุษยชน กับ สิทธิของพลเมือง
- มีเพียงการกล่าวถึง สิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย กับ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- การตีความจึงต้องดูเจตนารมณ์ในการร่างรัฐธรรมนูญ
- ซึ่งมีการแยกสิทธิออกเป็น สิทธิห้ามล่วงล้ำ กับ สิทธิก่อตั้ง

- สิทธิของพลเมืองในลักษณะก่อตั้งจึงไม่ใช่ของคนต่างด้าว
- สิทธิห้ามล่วงล้ำที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดจึงเป็นของบุคคลทุกคนไม่เว้นแม้แต่คนต่างด้าว

แต่สิ่งหนึ่งที่พึงตระหนัก คือ รัฐไทยให้สัตยาบันและอนุวัติการกติกาสากลว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองแล้ว ดังนั้น สิทธิเด็ดขาดที่อยู่ใน ข้อ 4 แห่งกติกาฯ จึงเป็นเป็นของทุกๆ คน

กลไกเยียวยาสิทธิมนุษยชนของปัจเจกชน

รัฐธรรมนูญ 2550 ได้สร้างกลไกเยียวยาสิทธิมนุษยชนภายในประเทศ ถ้าเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน รัฐมีหน้าที่ประกันสิทธิหรือเยียวยาสิทธิ ดังนั้น ต้องใช้มาตรการภายในมาเยียวยาสิทธิภายในรัฐก่อน และ กฎหมายระหว่างประเทศมีหลักการไว้ว่า ถ้ายังมีกลไกการเยียวยาภายในเหลืออยู่ ต้องใช้ให้หมดเสียก่อน (Exhaustion of Local Remedy) หากใช้กลไกเยียวยาภายในหมดแล้ว จึงค่อยนำคดีขึ้นสู่กลไกระหว่างประเทศ แต่มีข้อยกเว้นว่า ปัจเจกชนสามารถใช้กลไกระหว่างประเทศได้เลย หากปรากฏชัดว่า มีการปฏิเสธความยุติธรรมหรือ กระบวนการยุติธรรมมีแต่อคติ หรือใช้กระบวนการภายใน อาจแก่ไขการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงได้อย่างทันที่ (หลัก Denial of justice) ดังนั้นการวิเคราะห์กลไกเยียวยาสิทธิต้องเริ่มจากกลไกภายในรัฐไทยเสียก่อน

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ผู้ตรวจการแผ่นดิน เป็นองค์กรหลักในการรับเรื่องร้องเรียนในการละเมิดสิทธิมนุษยชน เพราะกลไกนี้ รับเรื่องร้องเรียนเกือบทุกเรื่อง และร้องเรียนได้โดยง่าย อีกทั้งถ้าผู้ถูกละเมิดสิทธิไม่มีความประสงค์จะเดินเรื่องต่อ เพราะ ถูกกีดตัน หรือ เสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิจากผู้มีอิทธิพลผู้มีอำนาจ เป็นต้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ผู้ตรวจการแผ่นดิน สามารถดำเนินการแทนต่อไปได้ แต่เมื่อทำข้อเสนอแนะให้องค์กร หรือ หน่วยงานต่างๆ นำไปปรับปรุงเรื่องสิทธิมนุษยชนแล้ว องค์กรหรือหน่วยงานนั้น ไม่จำเป็นจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด หากต้องการบังคับอย่างเคร่งครัด ต้องอาศัยอำนาจ

หน่วยงานอื่นตามมาก โดย ใช้ช่องทางศาล จะมีผลบังคับได้ดีที่สุด เช่น หากเป็นเรื่องการกระทำทางปกครอง ก็ให้ไปศาลปกครอง เป็นต้น หากว่าสังเกตเห็นถึงการเพิกเฉย หรือ ละเลยไม่ใส่ใจของเจ้าพนักงานของรัฐ ซึ่งเกิดการละเมิดสิทธิ หรือ ส่อว่ามีความทุจริต เรื่องมันจะขยายได้อีก ซึ่งสามารถฟ้องร้องในทางแพ่ง หรือ อาญาได้ และขอบังคับให้มีการชดใช้ค่าเสียหายทางแพ่งได้อีกด้วย รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน 2550 ได้เปิดช่องให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ผู้ตรวจการแผ่นดินสามารถเป็นตัวแทนของประชาชนในการฟ้องร้องคดีในการเรียกร้องค่าเสียหายในศาลยุติธรรมแทนประชาชนได้ด้วย

รัฐไทยมีการสร้างศาลเพื่อวินิจฉัยและบังคับตามสิทธิมากมาย ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ศาลยุติธรรม (คดีแพ่ง และคดีอาญา)

อัยการ - อัยการ สำนักงานคุ้มครองสิทธิเสรีภาพประชาชน มีหน้าที่ รับเรื่องร้องเรียนแห่งอรรถคดี ให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย คดีต่างๆ ซึ่งประชาชนไม่มีที่ปรึกษาทางกฎหมาย ก็สามารถไปร้องเรียนได้ อีกทั้งสามารถฟ้องคดีได้ คู่ขนานกับการสั่งฟ้องของเจ้าพนักงานสอบสวนด้วย กล่าวคือ เจ้าพนักงานสอบสวนไม่รับผิดชอบให้ อาจร้องไปช่องทาง สำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน (สคช.) เลยก็ได้ อัยการนอกจากจะให้อัยการเป็นเหมือนทนายของแผ่นดินในการฟ้องหรือกล่าวหา และเป็นตัวคั่นกลางระหว่างตำรวจและศาล โดยอีกนัยยะหนึ่งคือ อัยการมีหน้าที่คัดกรองคดี ตรวจสอบดูว่าการทำงานของตำรวจ เจ้าพนักงานสอบสวน ได้ทำตามกฎหมายครบถ้วนสมบูรณ์ มีหลักฐานอ้างอิงเพียงพอหรือไม่ เพื่อป้องกันการปรักปรำผู้บริสุทธิ์ อัยการสามารถพิจารณาสั่งไม่ฟ้องก็ได้ เพื่อให้บุคคลที่เสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ปลอดภัยจากการถูกกล่าวหาได้เร็วมากยิ่งขึ้น ซึ่งดีกว่าปล่อยให้มีการฟ้องไปจนศาลพิพากษายกฟ้อง ทั้งนี้ประชาชนสามารถฟ้องคดีไปยังอัยการหรือตั้งทนายฟ้องคดีเองได้ คู่ขนานกับการสั่งฟ้องของเจ้าพนักงานสอบสวน หรือแม้พนักงานสอบสวนหรืออัยการสั่งไม่ฟ้องก็ตาม

ฝ่ายบริหาร - กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ฝ่ายบริหารพยายามจัดตั้งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขึ้นมา เพื่อทำประเด็นในเรื่องสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะ กรมจัดตั้งขึ้นภายหลังการปฏิรูปกระทรวงยุติธรรม ทำหน้าที่ดูแลสิทธิเสรีภาพของประชาชน คู่ขนานไปกับระบบราชการอื่น การที่มีหน่วยงานเยอะ เหมือนกับเป็นการเพิ่มช่องทางให้กับประชาชนเพื่อป้องกันว่าประชาชนหากมีช่องทางน้อย ประชาชนอาจจะจับข้อพิพาทกันเองด้วยการใช้ความรุนแรงได้ รับเรื่องราวร้องทุกข์จากประชาชน สามารถชดใช้ค่าเสียหายแก่เหยื่อได้ในหลายกรณี ค่าเสียโอกาสในทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เช่น จำคุกไปจนถึงชั้นศาลสูง แต่ศาลสูงพิพากษาว่าไม่มีความผิด ดังนั้นที่จำคุกไป ต้องมีการชดเชยค่าเสียโอกาสทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ฝ่ายนิติบัญญัติ - คณะอนุกรรมการสิทธิมนุษยชนและกิจการยุติธรรม ซึ่งอยู่ในรัฐสภา รัฐสภาอาจจะใช้วิธีออกกฎหมายใหม่เพื่อรับรองสิทธิได้ ขออภิปรายไม่ไว้วางใจฝ่ายบริหารได้หากเห็นว่าฝ่ายบริหารมีการละเมิดสิทธิของประชาชน

องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญอื่น เช่น คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เช่น เรื่องตำรวจส่อว่ามีการทุจริต ก็ร้องทุกข์ต่อ ป.ป.ช. ได้ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะรับเรื่องราวในเรื่องการริเริ่มโครงการต่างๆ ของรัฐ หากว่าประชาชนเป็นเสียงข้างน้อย และเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิจากโครงการเหล่านั้น ประชาชนอาจส่งเรื่องราวให้สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รับหรือพิจารณา ว่าโครงการนั้นควรจะเดินหน้าต่อไปหรือไม่ หรือต้องมีการประกันสิทธิต่อประชาชนกลุ่มเสียงนั้นอย่างไร เป็นต้น

กฤษฎีการับเรื่องราวร้องเรียนในหน่วยราชการ และรัฐวิสาหกิจบางส่วน

กลไกองค์กรอิสระอื่น

กกต. ดูแลเรื่องสิทธิเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ระบบสรรหา - ปัจจุบันแต่งตั้งชุดใหญ่ 5 คน ทำหน้าที่ควบคุม และรับรองผลการเลือกตั้ง/ให้ใบเหลืองใบแดง/ส่งสำนวนสู่ศาล การฟ้องศาลเป็นวิธีการประกันสิทธิกับผู้ลงสมัครเลือกตั้ง

ปปช. อำนาจในการตรวจสอบความประพฤติมิชอบในระบบราชการ ในวงราชการคือ ข้าราชการ และ ข้าราชการชั้นสูง รวมถึงนักการเมืองท้องถิ่นด้วย ตรวจสอบบัญชีทรัพย์สิน รับเรื่องร้องเรียนการประพฤติมิชอบในวงราชการ เพื่อสอบสวน และออกคำสั่งไปยังต้นสังกัด หรือส่งศาล การประพฤติมิชอบในวงราชการ เช่น การใช้อำนาจกลั่นแกล้ง ทุจริต หรือไม่รับเรื่องราว ไม่ปฏิบัติหน้าที่ เป็นต้น

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ - ให้คำปรึกษาในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล และภาครัฐ (ไม่ค่อยมีผลแล้ว) ไม่ค่อยมีผล เพราะไม่มีผลบังคับให้ปฏิบัติตามรัฐบาลจึงไม่ค่อยรับฟัง

องค์กรที่ไม่ใช่รัฐ

สภานายความ มีหน่วยงานหนึ่งรับเรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชน ทำงานโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เป็นคดีอนาถาสำหรับผู้ยากไร้ คนชายขอบมีการรับทำคดีอนาถา สำหรับผู้ยากไร้ ชายขอบ คดีที่ทำมีความหลากหลาย - สิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิ่งแวดล้อม การร่วมให้คำปรึกษาในคดีสำคัญที่กระทบต่อประชาชน

องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ทำหน้าที่แล้วแต่เป้าหมายของแต่ละองค์กร NGO รับปัญหาจากประชาชนรากหญ้าผู้มีอำนาจต่อรองต่ำ รับผิดชอบต่อคนทางการเมือง บางครั้งคณะรัฐมนตรี สภาไม่รับเรื่อง จึงต้องมีการผลักดันเองผ่านกระบวนการทางกฎหมาย เช่น อยากได้กฎหมายรับรองสิทธิ แต่ไม่มีผู้ใดรับเรื่องไว้เลย NGO ก็จะทำหน้าที่ไปหารายชื่อเพื่อเสนอกฎหมาย เป็นต้น กรณี

ศึกษา - องค์กรผู้บริโภคร่วมกับการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ FTAWATCH ดูเรื่องการทำสนธิสัญญาโดยกระทบต่อประชาชน

สื่อมวลชน เผื่อระวังการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกรณีต่างๆ เพราะสื่อ เป็นตัวให้ข้อมูลข่าวสารและเป็นผู้นำกระแสสังคมมากตักต้อนการกระทำของรัฐบาลต่างๆ ได้ กระบวนทัศน์ในการเยียวยาสิทธิมนุษยชน วิธีมองว่าปัญหาคืออะไร

ระบบการเยียวยาสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค

ภูมิภาคเอเชียไม่มีระบบการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนระดับภูมิภาค

อาเซียนมีธรรมนูญอาเซียน แต่ไม่มีระบบบังคับใช้ บีบบังคับ ไม่มีผลบังคับ ไม่ได้ออกแบบกลไกการบังคับใช้ด้วย คือ ไม่มีศาล ทำได้แค่เพียงรับเรื่องราวร้องทุกข์ ทำข้อเสนอแนะ ซึ่งรัฐจะปฏิบัติตามหรือไม่ก็ได้

ระบบการเยียวยาสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับรัฐไทย

องค์กรใหญ่ของสหประชาชาติ คือ คณะมนตรีความมั่นคง สมัชชาใหญ่ สหประชาชาติ คณะมนตรีสิทธิมนุษยชน (ใหม่) คณะมนตรีความมั่นคง ทำได้ทุกอย่างในโลก แต่ไม่ทำในหลายๆ กรณี เพราะ กลไกของคณะมนตรี ออกแบบให้ประเทศผู้ชนะสงครามโลก 5 ประเทศ มีอำนาจในการ Veto มติได้ก็ได้ แม้เสี่ยงเดียว เสี่ยงส่วนใหญ่ก็อาจตกไปได้ มักจะใช้สิทธิตรงนี้ในการเล่นเกมทางการเมือง แต่ไม่ตอบสนองสิทธิต่างๆ ของคนในโลก

สมัชชาใหญ่ ใช้ระบบเสียงข้างมาก 1 รัฐ ต่อ 1 เสียง มีหลายกรณีที่สูงเสริมสิทธิมนุษยชนเป็นจำนวนมากคณะมนตรีสิทธิมนุษยชน เป็นบอร์ดบริหาร หากมีกลไกที่อยู่ภายใต้สนธิสัญญาสิทธิมนุษยชน ทำรายงานว่ารัฐมีการละเมิดสิทธิ คณะมนตรีสิทธิมนุษยชนก็จะโหวตว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร

องค์กรย่อยภายใต้สหประชาชาติ คือ สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชน

ชน สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัย กองทุนเด็ก ฯลฯ สำนักงานข้าหลวงใหญ่สิทธิมนุษยชน รับเรื่องราวร้องทุกข์ด้านสิทธิมนุษยชนที่ต่างๆ

ประเทศไทยอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจตราของคณะกรรมการภายใต้อนุสัญญาสิทธิมนุษยชนทั้งหมด 7 ฉบับ เช่น สิทธิเด็ก สิทธิสตรีฯ เป็นต้น

กลไกพิเศษที่เกี่ยวข้อง - 1235 กระบวนการเปิด ตั้งผู้ตรวจการพิเศษแก่กรณี/ประเทศ, 1503 ระบบลี้ภัยเรียนต่อคณะมนตรีสิทธิ ตัวเลข 1235 และ 1503 เป็นตัวเลขมิติ ซึ่งสร้างกระบวนการนี้ขึ้นมา เรียกว่า กระบวนการ 1235 เป็นระบบเปิด ซึ่งรับร้องเรียนเรื่องต่างๆ ไป ก็จะต้องตั้งผู้ตรวจการสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศเข้าไป ตรวจตรา เก็บข้อมูล ทำข้อเสนอแนะ และนำรายงานเปิดเผยให้ข้อมูลเพื่อให้เกิดกระแสกดดันเพื่อแก้ไขปัญหา หรือให้ คณะมนตรีความมั่นคงรับรองเพื่อให้เกิดผลบังคับการแก้ไขปัญหาอย่างเข้มข้นมากขึ้น และ กระบวนการ 1503 เป็นกระบวนการปิด โดยให้ร้องเรียนไปยังคณะมนตรีสิทธิมนุษยชน ก็จะตั้งคนมาสืบ และรายงาน แล้วให้สมัชชาใหญ่รับรองนำไปสู่การประณามและกดดันประเทศที่มีการละเมิดสิทธิ เพราะบางเรื่องกระทบความมั่นคง การสืบจึงต้องทำเป็นการลับ จนกว่าจะได้ข้อสรุปจึงจะเปิดเผย

วัฒนธรรมการเมือง เรื่องรัฐธรรมนูญไทย

นอกจากนี้ยังมีเงื่อนไขบางประการที่อาจเป็นข้ออุปสรรคต่อการพัฒนาสิทธิมนุษยชนไทยในห้วงเวลาที่ผ่านมา 80 ของรัฐธรรมนูญไทย

นิติธรรม นิติรัฐ เป็นจริงหรือในสังคมไทย ในความเป็นจริงรัฐไม่ได้ยึดเอาตัวกฎหมาย มีการเขียนได้ก็ฉีกได้ เมื่อมีอำนาจก็ไม่ยอมตนเข้ากับกฎหมาย

วัฒนธรรมการไม่เคารพกฎหมาย ในเมื่อมีการฉีกทิ้งก็ได้ เขียนใหม่ก็ได้ จึงไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ในกฎหมาย เมื่อไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ การเคารพเชื่อฟังกฎหมายก็เลือนหายไปด้วย

ระบบอุปถัมภ์ และการทำตัวเป็นอภิสิทธิ์ชนของผู้มีอำนาจ เพราะระบบศักดินาเข้ามามีอิทธิพลอยู่ในสังคมปัจจุบัน กล่าวคือ ผู้น้อยจะมีชีวิตที่ดีก็ต่อเมื่อทำตามผู้มีอำนาจนั้น ทำให้ธรรมาภิบาลไม่เกิด

ธรรมาภิบาลกับการปกครอง ความรับผิดชอบทางการเมืองที่มีน้อยของผู้ใหญ่ในสังคมทำให้เกิดวัฒนธรรมเอาอย่างและไม่ยอมแสดงความรับผิดชอบทางการเมือง

การต่อสู้ผ่านการสร้างรัฐธรรมนูญของชนชั้นนำ กับ รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ทำให้รัฐธรรมนูญไทยกลายเป็นเวทีต่อสู้กันระหว่างกลุ่มอำนาจในสังคม รัฐธรรมนูญจึงว่าด้วยเรื่องการเมือง มิใช่หลักประกันสิทธิเสรีภาพ กล่าวคือ จะให้ความสำคัญแต่กับเรื่องสมาชิกพรรค วิธีการทางการเมือง มีจำนวน สว. สส. เท่าไหร่ จะยุบพรรคได้หรือไม่อย่างไร แต่ไม่ได้กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากนัก และจะพัฒนาสิทธิใดให้ได้รับการประกันเพิ่มเติมบ้าง

การออกแบบกลไกและช่องทางการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยทางตรงแบบพลเมือง ของประชาชน รวมถึงปัญหาชนชั้นกลางที่เฉื่อยชาทางการเมือง ถูกมอม ถูกสกัดกั้น ไปไม่ถึงฝั่งฝันที่คาดหวังไว้

รัฐธรรมนูญจึงไม่ตอบปัญหาสิทธิมนุษยชนของคนชายขอบ เพราะกฎหมายทั้งระบบไม่ได้ตอบสนองกับคนชายขอบ เพราะ คนชายขอบไม่เคยได้โอกาสในการเข้ามาร่างกฎหมาย หรือ มีส่วนร่วมในการตรวจสอบการบังคับใช้กฎหมายเลย

ข้อเสนอต่อการปรับปรุงกฎหมายรัฐธรรมนูญไทย

1. การแยกสิทธิของพลเมือง กับ สิทธิมนุษยชน ออกจากกันโดยชัดเจน เพื่อลดปัญหาการตีความหมวดสามให้คลุมคนต่างด้าว และอาจมีการทำข้อสงวนกันสิทธิของพลเมืองไว้อย่างชัดเจน
2. การเพิ่มสิทธิบางประการ การขอลี้ภัย การขอสัญชาติ

3. ทำให้แนวนโยบายแห่งรัฐกลายเป็นหน้าที่ของรัฐ เพื่อลดการใช้งบประมาณไปกับโครงการที่ไม่พัฒนาสิทธิและความเป็นอยู่ของประชาชน
4. การลดผลกระทบจากการทำสนธิสัญญาที่ขัด ให้รัฐบาลทำงานได้
5. กำหนดผลของการประชามติอย่างชัดแจ้งหากขัดกับนโยบายรัฐว่าจะให้ผลเป็นไปในทิศทางใด
6. กระบวนการเข้าชื่อเสนอกฎหมาย ร้องเรียนต่างๆ ควรดูในทางปฏิบัติให้กระทำการเข้าชื่อได้ง่ายขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กับ รัฐธรรมนูญ 2550 และกฎหมายภายในที่เกี่ยวข้อง

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน	รัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2550	กฎหมายภายในอื่น ๆ
1.ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์	มาตรา 4, 26, 28, 30	-
2. ความเสมอภาคโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ	มาตรา 5, 30, 31	-
3. สิทธิในการมีชีวิตและความมั่นคงแห่งเนื้อตัว ร่างกาย	มาตรา 32	ป.อ.
4. เสรีภาพที่จะปลอดภัย การบังคับให้เป็นทาส เสรีภาพที่จะปลอดภัยจากการถูกบังคับกักขังได้ภาระจำยอม	มาตรา 29, 32 โดยอัตโนมัติ มาตรา 29, 32, 36	- ป.อ.
5. เสรีภาพจากการถูกทรมานหรือการลงโทษที่โหดร้ายทารุณ	มาตรา 32	ป.อ.
6. สิทธิในการได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย	มาตรา 30	ป.พ.พ.
7. สิทธิในการได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมาย	มาตรา 30, 40, 212	ทุกกฎหมาย

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน	รัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2550	กฎหมายภายในอื่น ๆ
8. สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาจากศาลเมื่อถูกละเมิดสิทธิ และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม	มาตรา 28, 40, 81, 212, 218, 223	ป.วิ.อาญา ป.วิ.แพ่ง
9. เสรีภาพจากการถูกจับกุม กักขังหรือเนรเทศโดยพลการ	มาตรา 34, 39, 40	ป.วิ.อาญา
10. สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีในศาลอย่างเป็นธรรม	มาตรา 40, 81, 197, 218, 223	ป.วิ.แพ่ง ป.วิ.อาญา
11. สิทธิในการได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิด เสรีภาพที่จะปลอดภัยจากการถูกบังคับใช้กฎหมายอาญาย้อนหลัง	มาตรา 39 มาตรา 39	ป.วิ.อาญา ป.อ.
12. สิทธิในความเป็นส่วนตัว สิทธิในความเป็นอยู่ในครอบครัว สิทธิในเคหสถาน เสรีภาพในการสื่อสาร	มาตรา 35 , มาตรา 33 มาตรา 36	ป.พ.พ. -
13. เสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่	มาตรา 34	กฎหมายคนเข้าเมือง
***14. สิทธิในการลี้ภัย	**รัฐธรรมนูญไทยไม่เคยปรากฏ, มาตรา 82 ไม่ชัด	-
15. สิทธิเสรีภาพในการถือและแปลงสัญชาติ	รัฐธรรมนูญไทยไม่เคยปรากฏ, มาตรา 82 ไม่ชัด	กฎหมายสัญชาติ
16. สิทธิในการสมรสและสร้างครอบครัว	มาตรา 35	ป.พ.พ.
17. สิทธิในการถือครองทรัพย์สิน เสรีภาพจากการถูกยึดคืน/เวนคืนทรัพย์สินโดยพลการ	มาตรา 41 มาตรา 42	ป.พ.พ. พรบ.เวนคืน
18. เสรีภาพในความคิด ความเชื่อและการนับถือศาสนา	มาตรา 37, 79	-
19. เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก	มาตรา 45-48, 163, 164	กฎหมายสื่อสารมวลชน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน	รัฐธรรมนูญ ไทย พ.ศ. 2550	กฎหมายภายในอื่น ๆ
20. เสรีภาพในการชุมนุม เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม	มาตรา 63 มาตรา 64, 87	- -
21. สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองโดยผ่านการเลือกตั้ง สิทธิในการเข้าถึงบริการสาธารณะ	มาตรา 2, 3, 87, 88, 93, 94, 95, 111, 112, 165, 284 มาตรา 51-55	กฎหมายเลือกตั้ง กฎหมายเกี่ยวกับการประกันสิทธิในการเข้าถึงบริการรัฐ
22. สิทธิในทางสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ และการได้รับแบ่งปันผล ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	มาตรา 43, 83, 84, 85, 190	-
23. สิทธิในการเลือกทำงานและ ได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรม สิทธิในการเข้าร่วมสหภาพแรงงาน	มาตรา 38, 43, 84 มาตรา 64, 84, 87	กฎหมายแรงงาน
24. สิทธิในการพักผ่อนและมี เวลาว่างจากการทำงาน	มาตรา 44	กฎหมายแรงงาน
25. สิทธิในมาตรฐานการครองชีพที่ เพียงพอและมีคุณภาพชีวิตที่ดี สิทธิในการรักษาพยาบาลที่จำเป็น สิทธิในความมั่นคงจากการว่าง งานหรือขาดไร้อาชีพ สิทธิของบุตรนอกสมรส	มาตรา 51- 55, 80, 84 มาตรา 51, 80 มาตรา 55, 80, 84 มาตรา 52	- กม.สาธารณสุข กม.ประกันสังคม ป.พ.พ.
26. สิทธิในการศึกษา เสรีภาพทางวิชาการ	มาตรา 49, 80 มาตรา 50, 80	กฎหมายการศึกษา
27. สิทธิทางวัฒนธรรม สิทธิในการมีส่วนร่วมกับความ ก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์	มาตรา 66, 67, 80 มาตรา 80, 86	กฎหมายวัฒนธรรม กฎหมายลิขสิทธิ์ - สิทธิบัตร